

Розділ II

НАУКОВИЙ ДОРОБОК МОЛОДИХ ПРАВознавців

УДК 343.91

Белоножко Анастасія

ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано торгівлю людьми як сучасний прояв рабства, досліджено засоби правової протидії в рамках національного законодавства. Здійснено аналіз положень кримінального права деяких європейських держав, серед яких: Італія, Франція, Німеччина. Визначено основні причини торгівлі людьми у сучасному світі.

***Ключові слова:** торгівля людьми, протидія торгівлі людьми, біле рабство, контрабанда людьми.*

The article analyzes human trafficking as a modern manifestation of slavery, its legal regulation in the framework of national legislation. The analysis of the provisions of the criminal law of some European countries, including Italy, France, Germany. The main causes of human trafficking in the modern world are identified.

***Key words:** human trafficking, anti-human trafficking, white slavery, human smuggling.*

В статті проаналізована торгівля людьми як сучасне проявлення рабства, досліджено засоби правового протидії в рамках національного законодавства. Здійснено аналіз положень кримінального права деяких європейських держав, серед яких: Італія, Франція, Німеччина. Визначено основні причини торгівлі людьми у сучасному світі.

***Ключевые слова:** торговля людьми, противодействие торговле людьми, белое рабство, контрабанда людьми.*

Основний закон держави регламентує визначальні положення будь-якої реально соціальної держави, визнаючи людину, її життя, здоров'я, честь та гідність, недоторканність та безпеку найвищими соціальними цінностями, та передбачаючи визначальними для змісту та спрямованості діяльності

держави права і свободи людини та їх гарантії. Проте, серед найголовніших порушень прав людини у світовому просторі є злочин, який нерідко іменують як «біле рабство», «торгівля людьми», «контрабанда людьми». Так, в останні роки, у часи зростання обсягів нелегальної міграції, дедалі частіше постає питання торгівлі людьми, а зростання масштабів даного явища є однією з найнебезпечніших тенденцій сьогодення.

За даними, що містяться на офіційному веб-сайті посольства США в Україні, (що представлені у вигляді витягів з доповіді Державного департаменту США про торгівлю людьми), протягом останніх п'яти років Україна є джерелом, транзитером та країною призначення для чоловіків, жінок та дітей, які, переважно, піддаються примусовій праці та, меншою мірою, торгівлі з метою сексуальної експлуатації. У доповіді за 2018 рік наголошується, що українські громадяни стають жертвами сексуальної експлуатації та примусової праці як в Україні, так і в Росії, Польщі, Молдові та інших частинах Європи, Казахстану та Близького Сходу. Деяких українських дітей та повнолітніх незахищених верств населення примушують до жебрацтва. Експерти повідомляють, що кількість жертв іноземців в Україні різко скоротилася з початку бойових дій на сході України. Мігранти, які прямують через Україну у незаконний спосіб, є незахищеними перед злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми [1].

Таким чином, вбачаємо дослідження торгівлі людьми як сучасного прояву рабства доволі актуальним на сьогодні, та вважаємо за необхідне проаналізувати правове регулювання протидії торгівлі у національному законодавстві та у нормативно-правових актах деяких європейських країн задля формування пропозицій відносно зменшення негативних проявів загальносвітової проблеми – торгівлі людьми.

Нагально питання торгівлі людьми постало для українського суспільства після розпаду СРСР, адже сукупність соціально-економічних умов, особливості географічного положення та «хаос» на українських кордонах призвели до того, що Україна перетворилася в країну-транзитер «живого

товару». За даними дослідження, проведеного на замовлення Міжнародної організації з міграції, понад 230 000 українців постраждали від торгівлі людьми з 1991 року, що робить Україну однією з основних країн походження постраждалих від сучасного рабства в Європі [2].

Вперше на законодавчому рівні кримінально-правову норму, що передбачає відповідальність за торгівлю людьми було введено у березні 1998 року. Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України», у зв'язку з яким, Кримінальний кодекс України було доповнено статтею, яка передбачала покарання за торгівлю людьми (стаття 124-1 Кримінальний кодекс України 1960 року) [3]. У квітні 2001 року Верховна Рада України приймає новий Кримінальний кодекс України, який набув чинності 1 вересня 2001 року, що містить статтю 149 «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини». Переживши низку змін, вказана норма у поточній редакції представлена під назвою «Торгівля людьми» [4].

Прийнятий Верховною Радою 20 вересня 2011 року Закон України «Про протидію торгівлі людьми» (далі – базовий Закон) з моменту набуття ним чинності запровадив в Україні статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, та досі є головним нормативно-правовим актом у сфері правового регулювання протидії торгівлі людьми і захисту прав постраждалих осіб від цієї діяльності в Україні.

На теоретичному рівні за своєю суттю торгівля людьми полягає у здійсненні щодо потерпілого угоди купівлі-продажу, в якій потерпіла особа виступає як предмет цієї угоди (товар), тобто одна особа (продавець) передає людину у фактичне незаконне володіння та розпорядження іншій особі (покупцю) за певну грошову винагороду. Угода може укладатись як письмово, так і усно. При цьому продавець бере на себе зобов'язання передати людину покупцю, а покупець зобов'язується заплатити за отримане [5, с. 342].

В ст. 1 базового Закону передбачено, що торгівля людьми – здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином [6]. Не беручи до уваги деякі суперечливі та недостатньо конкретні норми, загалом базовий Закон слід оцінювати в якості позитивного кроку в напрямку належного забезпечення прав іноземців і осіб без громадянства, які постраждали від торгівлі людьми в Україні.

Звернемо увагу на регламентацію відповідальності за торгівлі людьми в деяких європейських країнах. Яскравим прикладом є Італія, яку можна вважати однією з небагатьох держав європейського співтовариства, що має доречно сформовані комплексні правові акти з проблеми торгівлі людьми. За італійським законодавством торгівлею людьми є злочин, що полягає у примусі особи в'їхати на територію іноземної держави для заняття там проституцією шляхом застосування насильства, погроз або обману [7]. Крім того, на території країни діє Закон про торгівлю людьми, спрямований на упорядкування дій різних відомств у сфері боротьби та протидії торгівлі, надання допомоги та забезпечення легального статусу жертв. Кримінальний кодекс передбачає покарати будь-кого, хто поставить іншого в положення раба або в аналогічний стан. В якості кваліфікуючих ознак встановлюються діяння щодо експлуатації дітей та сексуального використання, а також торгівля неповнолітніми з метою вчинити такі злочини [8, с. 23].

Торгівля людьми у Франції виникла на початку 90-х рр., коли масове поширення цього феномена відбулось у загальнодержавному масштабі. Окремо слід зазначити, що Франція – це країна призначення «живого товару», в той час як Україна вважається державою постачання і транзиту.

Так, торгівля людьми у Франції включає не тільки примусову проституцію, котра являє собою найбільш ганебну форму торгівлі людьми, але й має такі прояви: домашнє (побутове) рабство, примусова праця в сільському господарстві, будівництві, примусове жебрацтво тощо.

Кримінальний кодекс Франції в 2003 році було доповнено статтею, що встановлює кримінальну відповідальність безпосередньо за правопорушення, пов'язані з торгівлею людьми. Визначення поняття «торгівля людьми» сформульовано відповідно до ст. 3 «Протоколу про запобігання та припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, та покаранням за неї», проте дане формулювання, яке міститься у Протоколі, не відтворено в Кримінальному кодексі Франції дослівно, хоча адаптовано відповідно до французького законодавства. Кваліфікуючими ознаками торгівлі людьми за французьким законодавством є її здійснення стосовно неповнолітніх або уразливих осіб, а також наявність доказів погроз, примусу, насильства чи шахрайства щодо потерпілого або його родичів. Особливо кваліфікуючі ознаки – це торгівля людьми організованою групою. Можна простежити, що дані кваліфікуючі ознаки схожі з тими, що передбачені ст. 149 КК України.

Кримінальний кодекс Федеративної Республіки Німеччини (далі – КК ФРН) містить ряд статей, присвячених торгівлі людьми. Так, відповідно до кримінального законодавства Німеччини, стаття, яка переслідує торгівлю, включає такий склад: вплив заради майнової вигоди на іншу особу, що знаходиться в скрутному положенні, для спонукання цієї особи до заняття проституцією або до продовження цього заняття.

У параграфі 180b КК ФРН передбачається: «Хто впливає на іншу особу заради майнової вигоди, щоб, знаючи про її обмежене положення, змусити її працювати або продовжувати займатися проституцією, підлягає покаранню – позбавленню волі на строк до п'яти років або грошовим штрафом». Такому ж покаранню підлягає той, хто з метою отримання власної майнової вигоди впливає на іншу особу, щоб, знаючи про її безпорадність, пов'язану з перебуванням в чужій державі, схилити її до сексуальних дій, які вона

повинна вчиняти з третьою особою або перед ним і дозволяти здійснювати їх третій особі по відношенню до себе [9].

Слід наголосити, що поряд з пошуком оптимальних форм протидії торгівлі людьми на державному рівні глобальний механізм протидії торгівлі людьми має фундаментальне політичне значення. Дивлячись на приклади законодавчої регламентації у кримінальних законах країн світу, простежуються намагання окремих держав самотужки боротися з торгівлею людьми. Проте, такі намагання малоефективні без скоординованих міжнародних зусиль. Оскільки проблема досягла глобальних масштабів, що вимагає від усіх причетних до її вирішення об'єднання правових, організаційних, технічних та інших своїх зусиль.

У зв'язку з цим дослідники О. Краєвська та Н. Лукач наголошують, що на міжнародному рівні досі не розроблено єдиного підходу до вирішення проблеми протидії торгівлі людьми. Недостатньо ефективною залишається міждержавна співпраця, насамперед стосовно захисту потерпілих. Спільні заходи (наприклад, між поліцією Польщі і Німеччини, Австрії та Чехії) здебільшого базуються на особистих зв'язках представників правоохоронних органів. Зусилля не скоординовані ні на глобальному, ні на державному рівнях. Лише у деяких країнах існують міжвідомчі органи, які займаються виробленням рекомендацій стосовно змін чинного законодавства, а також забезпечують координацію дій між правоохоронними, міграційними органами, службою зайнятості, соціальними службами і відомствами закордонних справ. Низькою залишається поінформованість населення в цілому щодо проблеми поширення торгівлі людьми [10, с. 87].

На підставі проведеного осмислення міжнародного досвіду протидії торгівлі людьми вважаємо доцільними запропонувати такі напрями оптимізації українського законодавства в рамках подолання цієї глобальної проблеми: внесення змін до Закону України «Про протидію торгівлі людьми» та інших нормативно-правових актів у даній сфері в частині удосконалення процедури виявлення та встановлення статусу особи, яка постраждала від

торгівлі людьми; удосконалення процедури та встановлення чітких критеріїв вдалого та правильного забезпечення взаємодії правоохоронних органів з іншими державними органами влади та місцевого самоврядування в частині протидії торгівлі людьми; удосконалення регламентації надання допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми та встановлення належного рівня контролю даної процедури; налагодження ефективної співпраці між Україною та європейськими країнами, в тому числі і шляхом прийняття двосторонніх та багатосторонніх договорів, та вироблення міжнародного механізму взаємодії у вказаному напрямку.

Таким чином, збільшення кількості випадків торгівлі людьми в Україні та світі – це прояв негативної тенденції. Ситуація, що склалася, зумовлена не лише кризою та низьким життєвим рівнем, але й наявністю в Україні безконтрольної ділянки кордону з Росією, через яку, окрім зброї та боєприпасів, переміщуються особи, які здійснюють торгівлю, та жертви торгівлі людьми. Особливості геополітичного положення України активно використовуються переважно з метою нелегальної міграції, транспортування мігрантів та торгівлі людьми. В той же час важливу роль Україна відіграє у стримуванні потоків нелегальної міграції зі Сходу до держав Центральної та Західної Європи. Заходи боротьби із цим явищем мають ґрунтуватися перш за все на комплексному підході та реалізовуватись шляхом консолідації зусиль урядових структур, міжнародних організацій, кожного окремого члена суспільства як країн походження, так і країн призначення і транзиту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Україна – витяги із Доповіді про торгівлю людьми – 2018 рік (українською): офіційні доповіді та звіти [Електронний ресурс]: Офіційний веб-сайт посольства США в Україні. URL: <https://ua.usembassy.gov/uk/our-relationship-uk/official-reports-uk/> (дата звернення: 22.03.2019).
2. Протидія торгівлі людьми [Електронний ресурс]: Офіційний веб-сайт Міжнародної організації з міграції. URL: <http://iom.org.ua/ua/protidiya-torgivli-lyudmi> (дата звернення: 23.03.2019).

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 28.12.1960 № 2001-05: втратив чинність [Електронний ресурс]: Офіційний веб-сайт Верховної Ради України: законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#o982> (дата звернення: 23.03.2019).
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // Офіційний вісник України. 2001. № 21. – Ст. 920.
5. Науково-практичний коментар Кримінального Кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко та ін; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. – К. : Юрінком Інтер, 2016. – 1064 с.
6. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011 № 3739-VI // Офіційний вісник України. 2011. № 80. – Ст. 2936.
7. Уголовный кодекс Италии [Електронний ресурс]. URL: www.europam.eu/data/mechanisms/FD/FD%20Laws/Italy/Italy_Penal%20Code_2007%20last%20amended%202014.pdf (дата звернення – 24.03.2019).
8. Момоток Т. П. Протидія торгівлі людьми на сучасному етапі розвитку цивілізації. Черкаси: ЧОПОПП, 2010. 60 с.
9. Уголовный кодекс ФРГ [Електронний ресурс]. URL: <https://constitutions.ru/?p=5854> (дата звернення – 24.03.2019).
10. Краєвська О., Лукач Н. Міжнародний досвід протидії глобальній проблемі торгівлі людьми. *Вісник Львівського університету*. 2015. Випуск 37. Частина 3. С. 82–93.